

Cestovní zpráva

LIBER 2024 Conference

(Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche)

State-of-the-art libraries in the service of science and society

3.-5. July 2024

Limassol, Cyprus

Účastník

Ján Dugovič, NTK oddělení 49 - Systém PNG

1. Účel cesty

Účast NTK na 54. ročníku konference, která se v roce 1999 konala v Praze, v Národní knihovně.¹ Tato konference je jediná akce v Evropě, která se specializuje na kooperaci univerzitních a výzkumných knihoven. Letošním tématem bylo *Nejmodernější knihovny ve službách vědy a společnosti*,² nejčastějším podtématem všech přednášek a dílen ale bylo AI,³ a jak jej využít vně knihoven, a jak působí na společnost. Přednášky byly i o konkrétních jazykových modelech (LLM⁴), které ještě nedosáhli vrcholu svých možností.

2. Časový průběh cesty

- 2. 6. 2024: let PRG → LCA, cesta autobusem z letiště Larnaka do města Limassol (Λεμεσός), kde se na Technické univerzitě odehraje konference, a kde mám ubytování
- 3. 6. 2024: první den konference
- 4. 6. 2024: druhý den konference
- 5. 6. 2024: třetí den konference, cesta autobusem na letiště Larnaka, pak let LCA → VIE a VIE → PRG

3. Průběh navštívené akce

Program konference je dostupný online⁵ a jako PDF⁶. Tady uvádím některé přednášky a workshopy, kterých jsem se účastnil a jejich krátké shrnutí, pokud možno s linkami na přepisy, videa a prezentace.

Konference se odehrála v budovách Kyperské technické univerzity (Cyprus University of Technology, CUT). Univerzita klade velký důraz na inkluzivitu a vyhrazuje místa pro studenty se speciálními potřebami nebo jedinečnými okolnostmi.

Úvodní keynote přednesla Constantia Constantinou na téma formování lepší a víc informované společnosti pro všechny.

Hned následovala série několikahodinových praktických workshops, vybral jsem si téma Objevování AI prakticky. K workshopu je připravená speciální webstránka, je výsledkem spolupráce několika LIBER Working Groups.⁷ Na workshopu nás provedl Peter Verhaar, lektor a knihovník z univerzity v Leiden v Nizozemí. Podle návodu jsme si v nástroji Google Collab

¹ 1. LIBER. For nearly half a century, LIBER has held an Annual Conference for its libraries. [liberconference.eu](https://liberconference.eu/about/previousconferences/). [Online] 2024. <https://liberconference.eu/about/previousconferences/>.

² „State-of-the-art libraries in the service of science and society“

³ „V dnešním kontextu AI (umělá inteligence) označuje technologie, které umožňují strojům vykonávat úkoly vyžadující lidskou inteligenci, jako je rozpoznávání obrazu a zpracování přirozeného jazyka. To zahrnuje strojové a hluboké učení, generativní modely a přirozené zpracování jazyka. Tradičně v sci-fi AI zahrnuje autonomní stroje s lidskou nebo nadlidskou inteligencí, schopné nezávislého myšlení a jednání. Moderní modely, jako je GPT-4 od OpenAI, využívají hluboké učení pro generování textu a odpovídání na otázky.“ Tento text si napsal o sobě sám GPT-4o.

⁴ Large Language Model, česky velký jazykový model. Termín nemá žádnou formální definici, často označuje modely hlubokého učení s počtem parametrů v řádu miliard nebo více.

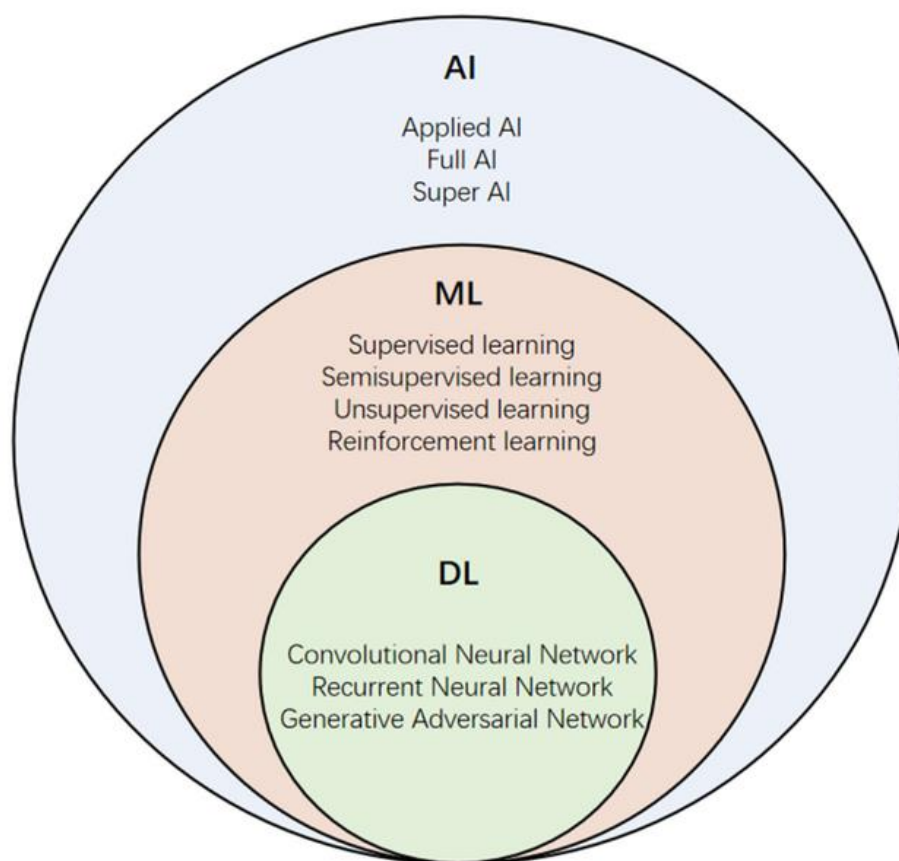
⁵ liberconference.eu/programme

⁶ PDF, 83Kb, liberconference.eu/...LIBER-2024-Programme-at-a-Glance.pdf

⁷ Exploring AI Hands-On: Shaping the Future of Research Library Services, anotace liberconference.eu/workshop-2-exploring-ai-hands-on-shaping-the-future-of-research-library-services

zkusili postavit vlastní, malé a jednoduché modely, a pak je rovnou aplikovali. Návod ukazuje jak je možné, bez nutnosti hlubších znalostí technologií na kterých modely staví, je prakticky vytvořit a použít. To všechno na zdarma dostupných veřejných nástrojích. Myslím, že by prospělo všem knihovnám si tímto workshopem projít. Ukazuje, že i když AI dnes často působí kouzelně, je to jen komplexní použití zažitých technologií k novým účelům.⁸

K tématu ještě doporučím práci kolegů z Moravské zemské knihovny a ČVUT, kterou prezentovali na přednášce *Bridging the Semantic Gap: Innovations in AI-driven Access to Czech Digital Libraries* (Filip Jebavý, Moravian Library in Brno, and Filip Kersch, Library of Czech Academy of Sciences).⁹ Kolegové postavili vlastní model pro řešení problému, na který narazili. Model je veřejně dostupný a dál vyvíjený.¹⁰

1 Machine Learning landscape in 2005, from *Exploring AI Hands-on* presentation by Peter Verhaar

⁸ 2. LIBER . Exploring AI Hands-on. [Online] 2024. <https://cdsleiden.github.io/exploring-ai/intro.html>.

⁹ Prezentace z jiné konference na stejné téma skipcr.cz/dokumenty/kramerius-ai

¹⁰ github.com/ceskaexpedice/kramerius a semant.cz

Další přednáškou byla *Vylepšení knihovny pomocí AI* od Masud Khokhar z knihovny univerzity v Leeds, UK¹¹. Od konce roku 2022, kdy ChatGPT vzbudil velkou pozornost, se generativní AI (GenAI) stala velmi diskutovaným tématem i v univerzitním vzdělávání. Vyvolalo to otázky kolem etiky, zaujatosti, plagiatismu a produktivity. Přijetí a management GenAI v těchto institucích je složité, kvůli rychlým změnám a nezbytnosti přeškolení personálu. Knihovny v UK měly klíčovou roli v jeho implementaci a regulaci tam. Společně se snaží přeměnit knihovny v laboratoře pro interdisciplinární experimentaci.

Přednáška představila případovou studii knihoven v Leedsu, které se staly lídry v oblasti AI v UK. Dosáhli toho výzkumem na téma *Looking towards a brighter future: the potentiality of AI and digital transformations to library spaces* a tvorbou pracovních skupin zaměřených na AI ve výzkumu a vzdělávání. Kladli důraz na stávající zkušenosti a strategii implementace GenAI, zejména strategie pro práci s etikou, UX a spolupráce knihoven navzájem.¹² Pomohlo také, že měli už před érou ChatGPT výzkumného referenta pro AI a postavili pro výzkum working group napříč odděleními. Výsledky výzkumu a svého snažení pak prezentovali na *AI Digital Summit* pro příbuzné instituce.

Pro NTK a další knihovny nasledováníhodným příkladem dobré praxe budiž *Pokyny pro zaměstnance* ve formě FAQ¹³ z této knihovny. Například:

Q: Mělo by být deklarováno v dokumentech, že při jejich tvorbě využily nějakou formu AI?

A: Ano, veškerý materiál, který je zcela nebo částečně vytvořen, upraven nebo zkontrolován pomocí AI nástroje, by to měl mít jasně uvedeno v dokumentu, ve kterém se zmiňuje, ať už je dokument určen pro interní nebo externí použití.

V tématu zlepšování spolupráce a adaptace knihoven na AI pokračovala přednáška *Seznámení akademických pracovníků knihoven se současnou umělou inteligencí*. S veřejným uvedením GenAI, jako je ChatGPT v roce 2022, se výrazně zvýšil zájem o AI i mezi Švédskými výzkumnými knihovnami, které se snaží rozvinout své kompetence a pochopit, jak AI ovlivní jejich práci.

Spolupráce mezi třemi knihovnami v západním Švédsku (Göteborg a Borås) ukázala, jak lze efektivně školit knihovníky o AI prostřednictvím online přednášek a aktivních workshops, přičemž se zaměřila na praktičnost a okamžitou užitečnost na místě.¹⁴ Na přednášce odpověděli na otázky: Jak oslovit velký a různorodý personál, kde jednotlivci mají různé znalosti o umělé inteligenci, benefitují z ní různě, a mají různou míru zájmu o ni? Jak zachytit takhle prchavé téma? Jak zajistíme, aby školení v oblasti umělé inteligence bylo aktuální a relevantní, navzdory rychlým změnám?

Dalším častým tématem přednášek byla občanská věda (citizen science). Jednou z nich bylo představení už déle fungující platformy VERA¹⁵, kde je taková věda sdílána pro kolaboraci a

2 WAISE: Focus on advocacy
M. Khokhar, 'AI Augmented Library – Leading Institutional Generative Artificial Intelligence Delivery', presented at the LIBER 2024, Limassol, 3-5 July, Jul. 10, 2024. doi: 10.5281/zenodo.12704621.

¹¹ Viz jejich inspirativní plány pro knihovny 2030 spotlight.leeds.ac.uk/libraries-vision

¹² zenodo.org/records/12704621

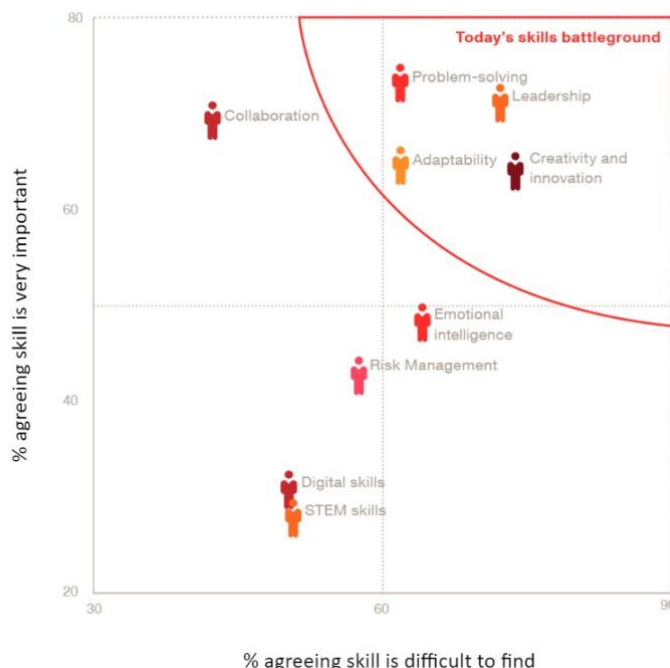
¹³ secretariat.leeds.ac.uk/...faqs-staff-use-of-ai

¹⁴ [Getting academic library staff up-to-speed on artificial intelligence, na platformě Zenodo](#)

¹⁵ vera.operas-eu.org

zapojení široké veřejnosti. Občanská věda je dobrým přístupem pro udržitelnou transformaci měst. České projekty na ní zatím bohužel chybí.¹⁶

Poslední přednáškou na téma AI, kterou jsem navštívil, byla herní platforma *crea.visions*, které se snaží doplnit chybějící schopnosti knihovníků pro moderní prostředí.¹⁷

3 Studie pwc ukázala, že kreativita a inovace jsou velmi důležité schopnosti, ale je těžké lidi s nimi najít. Zdroj: PwC's 20th CEO survey, January 2017 (1,379 CEOs)

SDU Citizen Science (jednotka Univerzity Jižního Dánska) ukázala na příkladu z IKEA jak důležité je inovovat schopnosti lidí v době AI. Uvedli, že nový chatbot by potenciálně stál společnost 10 000 pracovních míst, které by tento chatbot nahradil. Místo toho se jim povedlo, pomocí přístupu hybridní inteligence (tj. lidí pracujících se stroji, nejen umělé inteligence) naučit lidi, kteří by jinak zůstali bez práce, asistovat klientům online obchodu výrobce nábytku s navrhováním jejich interiérů. Více podobných příkladů najdeme v knize *Power and Prediction*, o chybách při nasazování nových technologií.¹⁸ Ve vícero příkladech z té knihy AI nahrazuje některé části práce, ale ne celou práci. Nemůžete dělat věci tak, jak jste to dělali vždycky, aniž byste přemýšleli o nových možnostech. Lidi nechťejí mluvit s roboty, ale s jinými lidmi. I když automatizujete jen některé části konverzace, zážitek to zhoršuje. Praktickým příkladem, jak místo jinak placené služby prompt engineering využít existující nástroje inovativně, je napsat GPT, aby si položilo 50 otázek a vypsalo Google Sheet. To vyhodnoťte a opakujte.

¹⁶ [Activating collaboration between researchers and society: the VERA platform, na platformě Zenodo](#)
C. Delmazo and J. Schulte, 'Activating collaboration between researchers and society: the VERA platform', presented at the LIBER 2024, Limassol, 3-5 July, Jul. 10, 2024. doi: 10.5281/zenodo.12705579.

¹⁷ scienceathome.org/games/crea-visions

¹⁸ store.hbr.org/product/power-and-prediction-the-disruptive-economics-of-artificial-intelligence

Další série přednášek byla na téma leadership, udržitelnost a péče o budoucnost. Na přednášce *Excelentní knihovny, cnostní lídři? Komparativní explorace nejmodernější excellence v etice výzkumných knihoven* nás Stephen Town, University of York, UK, provedl historií morální filozofie od Aristotelových *arete*, *eudaimonia* a *phronesis*, po moderní moralistickou filozofii. Prakticky se aplikuje v charakteru organizací, například deklarovaných cnostech moderní knihovny (reference autora Town, 2016) která jsou (ponechávám bez překladu) *impactful, improvement and innovativeness, integrity a aesthetic materiality*. Důraz kladl na praktickou moudrost (*phronesis*) a neo–aristoteliánský model moudrého morálního rozhodování. Podle něj, například, „Dobří lídři jednají a zajistí, aby se věci děly“ a „Ctnosti jsou o činech, hodnoty nejsou (a jsou osobní).“ (Town)

4. Závěry/shrnutí

Na závěr konference jsme mohli sledovat panel konzorcií napříč LIBER. Jejich zástupci ve zkratce popsali, jak jejich konzorcium funguje, jak je financováno, co se jim dnes daří a jaké mají plány. Nasleduje shrnutí několika vybraných.

CALCyprus (Kypr): neformální, později NNO; financováno malým poplatkem a časem zaměstnanců jeho členů; mají konzorciální dohody s vydavateli (à la CzechELib); zprostředkují vedení projektů a aktivní podporu členů; plánují: partnerství s ministerstvem vzdělávání a kultury, ovlivňování rozhodování o knihovnických věcech na národní úrovni a líp využít *economies of scale*.¹⁹

Consortium Couperin (Francie): NNO asociace; s pomocí ministerstva vzdělávání; partneři s dalšími lokálními konzorcii (COLC, SELL); 100% zapláceno členy; 8 trvalých zaměstnanců; sdílení zdrojů mezi členy; průzkumy o tom jaké akademické zdroje členové mají a potřebují; agregování reportů; open science a ORCID; plány: propojit se s dalšími evropskými konzorcii. HEAL–Link (Řecko): 100% placené ministerstvem vzdělávání; členové platí administrativu sdílením vlastních zdrojů; sdílení elektronických akademických zdrojů; oddělení vědecké komunikace; právní poradenství; otevřené učebnice; plány: open access, víc partnerství, školení pro adopci open science, víc kolaborace, harmonizace a sdílení.

CSU.C (Katalánsko): 2 sloučená konzorcii; kolaborují s dalšími konzorcii napříč Španělskem; 50 % platí regionální vláda, 20 % členové a 30 % nečlenové na poplatcích; sdílený katalog, kuriérská služba (obdoba MVS) a repozitáře; open science; sdílejí IT, zdroje pro supercomputing a zásobování; plány: EOSC data node (...).

KABSON (Srbsko): 6 zaměstnanců a 2 delegáti; financováno ministerstvem vědy a národní knihovnou; ministerstvo dělá rozhodnutí; nabízí služby pro rozpočtování a vyjednávání s vydavateli; společné tendry; web pro statistiky hodnocení časopisů a discovery službu; dělají pro členy uživatelskou podporu; sdílí dobrou praxi k práci s repozitáři a bibliografiemi (...).

¹⁹ couperin.org

Sumář za všechny konzorcia:

- Dobrá praxe
 - o Podpora zapojených stran v porozumění a aplikování vznikajících trendů
 - o Úspory z rozsahu společné ekonomie, například minimalizace cen a množství prostředků na administraci konzorcia pro členy
 - o Aktivní podpora národních iniciativ, například legislativy, pravidel pro repozitáře, služeb open science
- Časté výzvy
 - o Omezené zdroje, které limitují rozsah prací co může konzorcium pokrýt
 - o Rostoucí cena publikování a výzvy v zachování přístupu ke zdrojům knihoven
 - o Jak akcelarovat konzorciální a knihovní využívání nových technologií

Raison d'être konzorcií je v zásadě v efektivním manažování nových trendů a rozvoji mezinárodní a meziregionální kolaborace. Shodují se v tom, že AI je podobná změna, jako byla industriální revoluce (industrial revolution→computer→internet→ AI).

Existuje konzorcium konzorcií *The International Coalition of Library Consortia* (ICOLC), co je neformální skupina ~200 knihovnických konsorcií z celého světa.

Konference byla pro mě velmi přínosnou, je osvěžující vidět jak se ostatní knihovny perou s podobnými výzvami. Byl jsem potěšen ze závěrečného panelu o konzorciích a jejích modelech, bude vhodným podkladem pro projekt CARDS a jeho výstupy.

5. Anotace konference

Anotace od organizátorů dostupná online,²⁰ rovněž část prezentací a publikací.²¹

4 Fotografie účastníků konference od organizátorů

²⁰ libereurope.eu/article/liber-annual-conference-2024-highlights

²¹ [LIBER 2024: Slide and Poster Presentations, na platformě Zenodo](#)